

3.

Levensloop

van jongvolwassen vrouwen

Auteurs

Tom Kleinepier¹⁾

Helga de Valk¹⁾²⁾

¹⁾ Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut/KNAW/Rijksuniversiteit Groningen.

²⁾ Interface Demography, Vrije Universiteit Brussel.

Dit hoofdstuk volgt de levensloopgebeurtenissen van een groep jongvolwassen vrouwen. Het kijkt daarbij naar verschillen in de levensloop tussen niet-westerse vrouwen van de tweede generatie en autochtone vrouwen, en die tussen vrouwen uit de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen onderling. Het gaat hierbij niet alleen om levensloopgebeurtenissen in de privésfeer, maar ook om de samenhang met gebeurtenissen in de arbeidscarrière.

3.1 Levenslooplanalyse

Tijdens de jongvolwassenheid worden mensen geconfronteerd met veel verschillende levensloopgebeurtenissen in een relatief korte periode. Deze gebeurtenissen kunnen plaatsvinden in verschillende levensdomeinen. Zo moeten er belangrijke keuzes gemaakt worden ten aanzien van de verdere schoolloopbaan en arbeidsmarktcarrière, maar zijn er ook vaak veel ontwikkelingen in het privéleven van jongvolwassenen. De transities die een individu doorloopt in het maatschappelijk verkeer, zoals in de sfeer van opleiding en arbeid, heten in dit hoofdstuk de arbeidscarrière. Veranderingen binnen gezin en huishoudensamenstelling heten hier de levensloop in de privésfeer. Beslissingen in de arbeidscarrière zijn sterk afhankelijk van keuzes in de privésfeer en andersom (Koelet, de Valk, Glorieux, Laurijssen en Willaert, 2014; Liefbroer en Dykstra, 2000). De keuze om te gaan studeren gaat bijvoorbeeld vaak samen met het verlaten van het ouderlijk huis. Veel vrouwen gaan in deeltijd werken als zij kinderen krijgen of stoppen zelfs (deels tijdelijk) met werken (van der Vliet, Gijsberts en Dagevos, 2013). De beslissingen die jongvolwassenen nemen zijn erg bepalend voor hun toekomstige mogelijkheden en levenspatronen. De jongvolwassenheid is daarom een cruciale fase in de levensloop.

In het afgelopen decennium heeft een aanzienlijk deel van de tweede generatie van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen in Nederland de leeftijd van jongvolwassenheid bereikt. Het is dus pas recentelijk mogelijk om te bestuderen wat voor keuzes deze jongeren maken tijdens deze fase in hun leven. Vaak wordt verondersteld dat zij, net als hun ouders van de eerste generatie, traditioneler zijn dan autochtonen op het gebied van relaties en gezinsvorming (de Valk, 2006). In dit hoofdstuk staat daarom de vraag centraal in hoeverre de tweede generatie van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, en Antilliaanse herkomst andere keuzes maakt tijdens de jongvolwassenheid dan autochtonen. De focus in dit hoofdstuk ligt op de levensloop binnen de privésfeer en de samenhang met keuzes in de arbeidscarrière. Omdat de relatie tussen deze twee levensdomeinen veel

sterker is voor vrouwen dan voor mannen, onder andere vanwege zwangerschap en traditionele rolpatronen, richt dit hoofdstuk zich op de levensloop van jongvolwassen vrouwen.

Uit eerder onderzoek is bekend dat er belangrijke verschillen zijn tussen de niet-westerse tweede generatie en autochtonen in zowel de privésfeer als de arbeidscarrière. Deze studies laten vooral verschillen zien met betrekking tot afzonderlijke transities, zoals het behalen van een diploma, het vinden van een baan, uit huis gaan, samenwonen, kinderen krijgen, enzovoort (bijvoorbeeld van de Werfhorst en van Tubergen, 2007; Garssen en Nicolaas, 2008; Zorlu en Mulder, 2011; Loozen, de Valk en Wobma, 2012; Kleinpieper en de Valk, 2014). Levensloopgebeurtenissen zijn echter sterk van elkaar afhankelijk: eerdere gebeurtenissen beïnvloeden in sterke mate de verdere levensloop (de Jong Gierveld, Liefbroer en Dourleijn, 2001; Kalmijn, 2002). Om een duidelijk beeld te krijgen van de ontwikkeling van de levenslopen van jongvolwassenen richt de (sequentie)analyse¹⁾ in dit hoofdstuk zich op complete levenslooptrajecten in plaats van op een bepaalde transitie. Hierbij is een groep jongvolwassen vrouwen gevolgd van hun zestiende in 1999 tot hun dertigste in 2013. Dit hoofdstuk brengt de levensloopgebeurtenissen binnen de privésfeer en de arbeidscarrière in kaart en vergelijkt de levenslopen van jongvolwassen vrouwen uit verschillende herkomstgroepen.

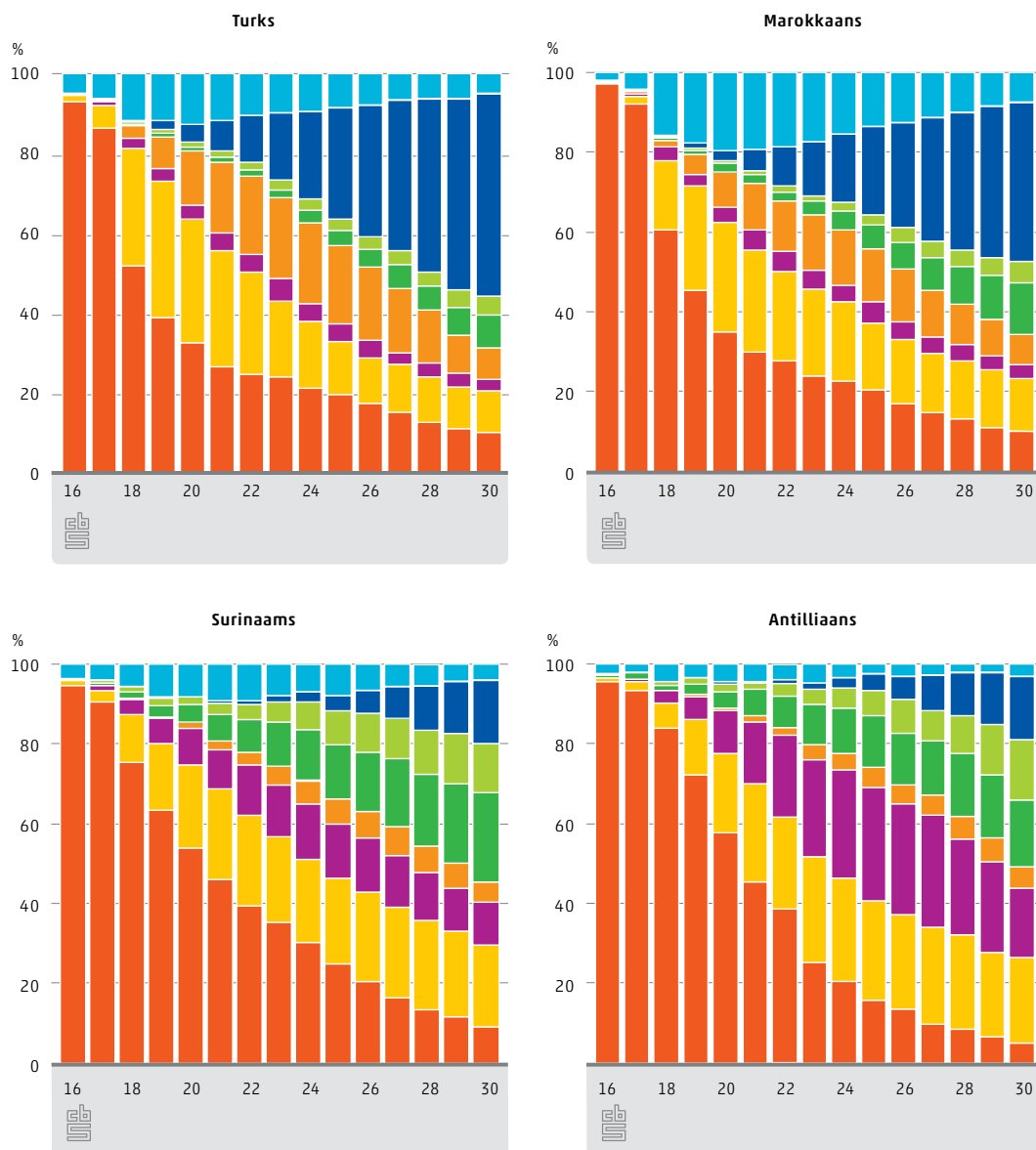
3.2 Levensloopgebeurtenissen in de privésfeer

In de privésfeer onderscheidt dit hoofdstuk acht huishoudensposities waarin een persoon zich kan bevinden in de leeftijd van 16 tot 30 jaar. Allereerst kan men in het ouderlijk huis wonen, al dan niet met overige familieleden. Daarnaast zijn er drie situaties zonder kinderen: alleen wonen, ongehuwd samenwonen en gehuwd samenwonen. Wanneer iemand ten minste één kind heeft, dan zijn er opnieuw drie mogelijkheden: alleen wonen met kind(eren), ongehuwd samenwonen met kind(eren), en gehuwd samenwonen met kind(eren). Ook kan iemand samenwonen met andere mensen dan ouders of een partner, zoals met een broer of zus of met vrienden; dit is een 'gedeeld huishouden'. Omdat dit relatief weinig

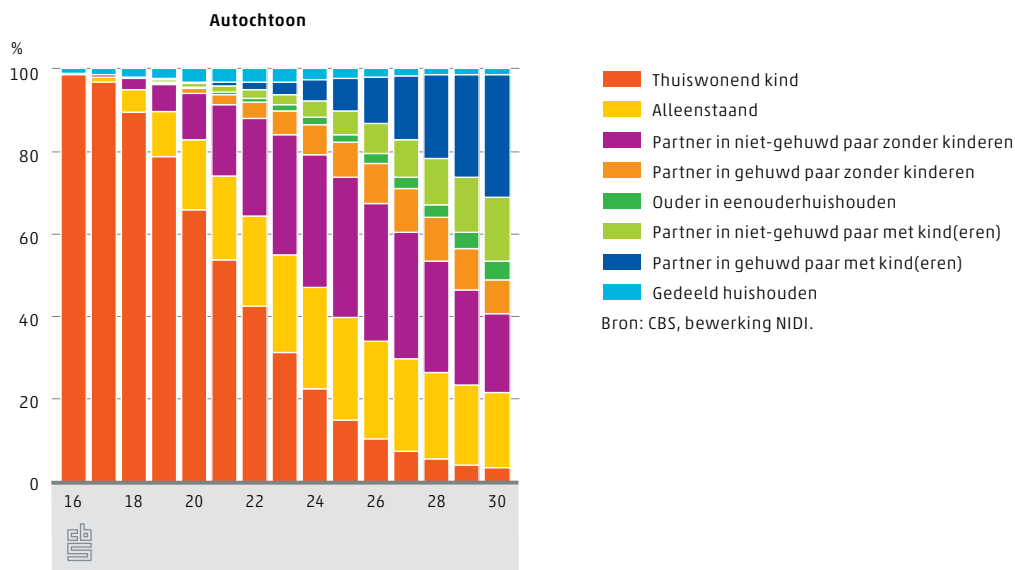
¹⁾ Zie de internetbijlage voor een beschrijving van de onderzoeksmethode.

voorkomt, is hierin geen verder onderscheid gemaakt naar huishoudens met of zonder kinderen. Figuur 3.2.1 geeft voor de vrouwen die 16 jaar waren in 1999 per herkomstgroep een overzicht van de verdeling over deze acht posities op elke leeftijd (van 16 tot en met 30 jaar).

3.2.1 Huishoudenspositie naar leeftijd, onderzoeksgroep jongvolwassen vrouwen, 1999-2013

3.2.1 Huishoudenspositie naar leeftijd, onderzoeksgroep jongvolwassen vrouwen, 1999-2013 (slot)

Weinig ongehuwde samenwoners onder Turkse en Marokkaanse vrouwen

Bijna iedereen woonde op zestienjarige leeftijd nog in het ouderlijk huis. Bij de Turkse en Marokkaanse vrouwen nam het aandeel dat bij hun ouders woonde snel af vanaf achttien jaar. Bij de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie en autochtonen ging dit veel gelijkmatiger (zie ook Zorlu en Mulder, 2011). Op achttienjarige leeftijd woonde ongeveer 50 procent van de Turkse en 60 procent van de Marokkaanse vrouwen nog bij hun ouders, tegen 90 procent van de autochtone vrouwen. Surinaamse en Antilliaanse vrouwen namen wat dit betreft een middenpositie in met respectievelijk 75 en 84 procent.

Ongehuwd samenwonen is ongebruikelijk onder de Turkse en Marokkaanse tweede generatie, samenwoners zijn bijna altijd getrouwd. Ongehuwd samenwonen is juist dominant bij de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie en bij autochtonen. In een situatie met kinderen is het bij autochtonen echter wel gebruikelijker om getrouwd te zijn. Op dertigjarige leeftijd was ongeveer 30 procent van de autochtone vrouwen getrouwd en had een kind, en woonde 12 procent met een kind ongehuwd samen. Surinaamse en Antilliaanse tweedegeneratievrouwen met kinderen waren op die leeftijd ongeveer even vaak gehuwd als ongehuwd.

Alleenstaand moederschap komt aanzienlijk vaker voor bij de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie dan bij de overige herkomstgroepen. Alleenstaande moeders zijn een typisch kenmerk van het zogenoemde Caribische familiesysteem (Shaw, 2003). Maar ook Turkse en Marokkaanse vrouwen waren op dertigjarige leeftijd vaker alleenstaande moeder dan autochtone vrouwen. Tweedegeneratievrouwen krijgen gemiddeld op jongere leeftijd kinderen dan autochtone vrouwen. Vooral Turkse vrouwen maakten de transitie naar ouderschap op relatief jonge leeftijd. Op vijftiengjarige leeftijd had bijna 35 procent van de Turkse en 15 procent van de autochtone vrouwen een kind.

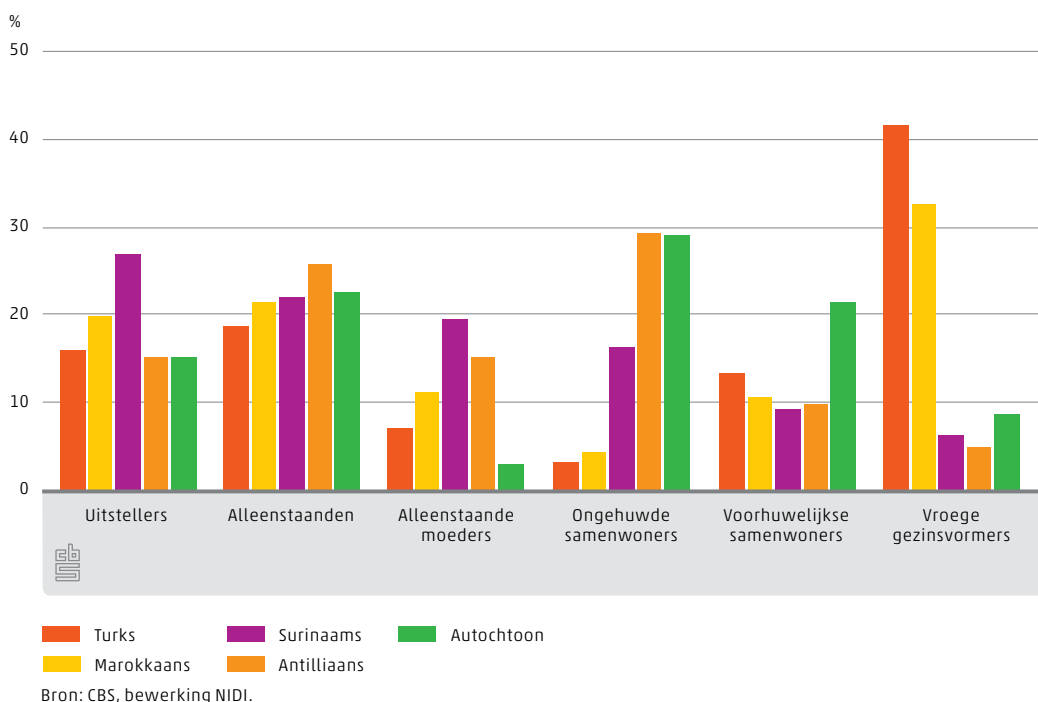
3.3 Levenslooptrajecten in de privésfeer

De verdeling naar huishoudenspositie per leeftijd geeft al een duidelijk beeld van de verschillen tussen de herkomstgroepen, maar zegt nog niet zoveel over het soort traject dat de jongvolwassen vrouwen doorliepen. Om hier meer inzicht in te krijgen is een typering van levenslooptrajecten gemaakt. Hierbij zijn vrouwen gegroepeerd die een vergelijkbare opeenvolging van levensloope gebeurtenissen in de privésfeer hadden. Op deze manier kunnen de levenslopen van de jongvolwassenen in zes clusters worden ingedeeld. De vrouwen in ieder van deze clusters lijken wat betreft hun levenslopen min of meer op elkaar. De clusters laten zich typeren als: uitstellers, alleenstaanden, alleenstaande moeders, ongehuwde samenwoners, voorhuwelijkse samenwoners en vroege gezinsvormers.

Onder de *uitstellers* vallen vrouwen die relatief laat het ouderlijk huis hebben verlaten of op hun dertigste nog bij hun ouders wonen. Daarnaast bestaat een kwart uit zogenaamde boemerangkinderen. Dit zijn jongeren die nadat ze uit huis zijn gegaan weer bij hun ouders gingen wonen (zie Wobma en de Graaf, 2010). Vrouwen uit het cluster *alleenstaanden* verlieten het ouderlijk huis relatief vroeg en woonden daarna een lange periode alleen. Het cluster *alleenstaande moeders* bevat vooral alleenstaande moeders die op jonge leeftijd het ouderlijk huis verlieten. Sommige vrouwen woonden eerst nog ongehuwd samen, maar slechts voor een korte periode. Verder omvat dit cluster ook vrouwen die in een gedeeld huishouden woonden.

De andere drie clusters typeren een levensloop waarin vrouwen een relatief lange periode samenwonen met een partner. De *ongehuwde samenwoners* kenden een lange periode van ongehuwd samenwonen. Ongeveer de helft van deze vrouwen had op haar dertigste nog geen kind. De *voorhuwelijkse samenwoners* hebben ongehuwd samengewoond, maar zijn voor hun dertigste getrouwd. Acht op de tien vrouwen in dit cluster waren op hun dertigste moeder. Het lijkt erop dat deze vrouwen bewust eerst trouwden alvorens ze kinderen kregen. Ten slotte is er het cluster *vroege gezinsvormers*. Deze vrouwen trouwden op jonge leeftijd zonder daarvoor een periode ongehuwd samengewoond te hebben. Vervolgens werd kort na het huwelijk het eerste kind geboren. Een aantal vrouwen in dit cluster trouwde niet direct vanuit het ouderlijk huis, maar woonde voor het huwelijk nog een korte periode alleen.

3.3.1 Verdeling over de privésfeer-clusters naar herkomstgroep

Turkse en Marokkaanse vrouwen overwegend vroege gezinsvormers

Het cluster *uitstellers* komt vaker voor onder Marokkaanse en Surinaamse vrouwen dan bij de overige herkomstgroepen. Dit komt deels omdat tweede-generatieallochtonen vaker dan autochtonen terugkeren naar het ouderlijk

huis (boemerangkinderen). Bij het cluster *alleenstaanden* zijn er slechts kleine verschillen tussen de herkomstgroepen. Alleen Turkse vrouwen doorliepen minder vaak dit traject dan autochtone vrouwen. Het cluster *alleenstaande moeders* komt duidelijk vaker voor onder de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie dan onder de overige herkomstgroepen.

Turkse en Marokkaanse vrouwen volgden nauwelijks het traject *ongehuwde samenwoners*, voor Antilliaanse en autochtone vrouwen was dit juist het meest gebruikelijke. Surinaamse vrouwen nemen hier een middenpositie in. Het cluster *voorhuwelijkse samenwoners* komt bij autochtonen meer voor dan bij de tweede generatie. Het cluster *vroege gezinsvormers* komt onder Turkse en Marokkaanse vrouwen het meest voor. Geen enkel ander type traject is zo dominant bij een bepaalde herkomstgroep. Vooral bij Turkse vrouwen is er dus een groot aandeel vrouwen met een min of meer vergelijkbare levensloop tijdens de jongvolwassenheid.

Verschillen in levensloop bij een of twee in het buitenland geboren ouders

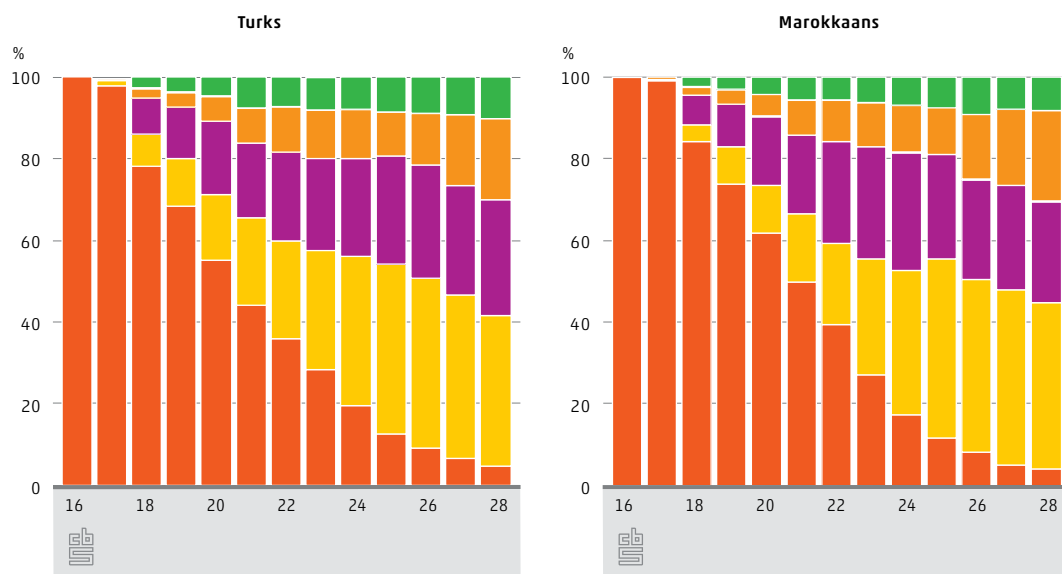
Binnen de tweede generatie kunnen grote verschillen bestaan tussen personen van wie één dan wel beide ouders in het buitenland zijn geboren (zie bijvoorbeeld Kooiman, Ooijevaar en van der Vliet, 2012). Dit geldt ook voor de levensloop van jongvolwassen vrouwen in de privésfeer. De tweede generatie met één buitenlandse ouder lijkt meer op autochtonen dan die met twee buitenlandse ouders. Bij Turkse en Marokkaanse vrouwen zijn er grote verschillen wat betreft het cluster *ongehuwde samenwoners* en het cluster *vroege gezinsvormers*. Turkse en Marokkaanse vrouwen met twee buitenlandse ouders volgden nauwelijks het traject van ongehuwde samenwoners, terwijl bijna een op de vijf met één buitenlandse ouder in dit cluster viel. Bij de vroege gezinsvormers is het beeld omgekeerd: Turkse en Marokkaanse vrouwen met twee buitenlandse ouders volgden veel vaker dit type traject dan degenen met één in het buitenland geboren ouder.

Bij de Surinaamse en Antilliaanse vrouwen is er een groot verschil wat betreft het cluster *alleenstaande moeders* en het cluster *ongehuwde samenwoners*. Dit laatste traject is veel gebruikelijker bij degenen met één buitenlandse ouder. Vooral bij Antilliaanse vrouwen is er een groot verschil wat betreft alleenstaand moederschap: 31 procent van de vrouwen met twee in het buitenland geboren ouders volgde dit type traject, tegen slechts 7 procent met één buitenlandse ouder.

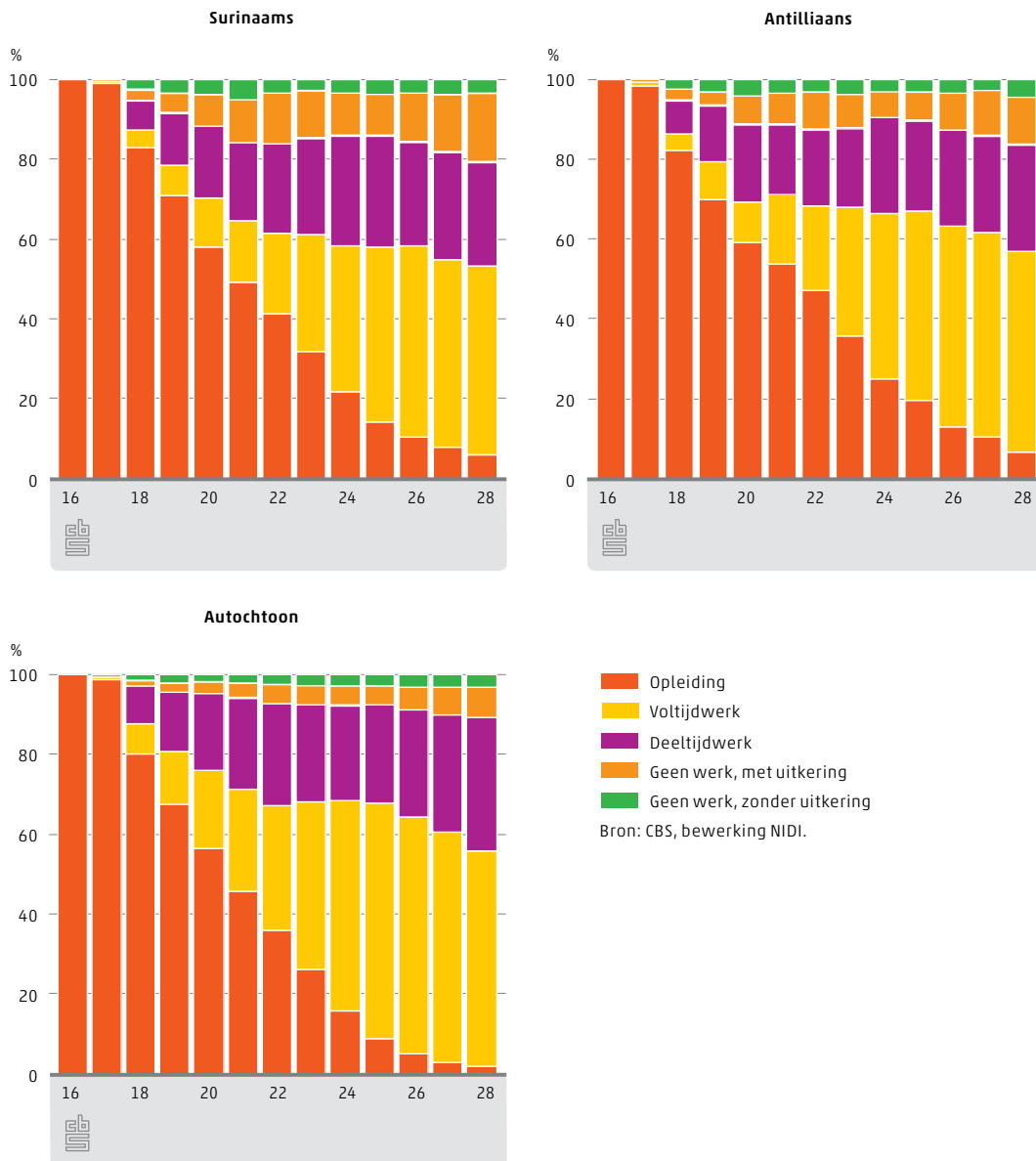
3.4 Levensloopgebeurtenissen in de arbeidscarrière

Naast de levensloopgebeurtenissen in de privé sfeer staan die van de arbeids-carrière. Gegevens over de arbeidscarrière waren beschikbaar tot 2011, zodat deze twee jaar korter gevolgd kan worden dan de privé loopbaan. In de arbeidscarrière van de vrouwen zijn vijf posities te onderscheiden: volgen van een opleiding, werken in voltijd, werken in deeltijd, geen werk hebben met een uitkering, en geen werk hebben zonder uitkering. Deze situaties zijn gebaseerd op het zwaartepunt in de arbeidscarrière. Iemand die een kleine bijbaan heeft maar maandelijks meer inkomen ontvangt uit een uitkering, wordt geclassificeerd als *geen werk met een uitkering*. Het onderscheid tussen voltijdwerk en deeltijdwerk is gemaakt met behulp van een zogenoemde deeltijdfactor. Iemand die in een jaar minder dan 80 procent van de voltijdsuren heeft gewerkt, telt als deeltijdwerker. Figuur 3.4.1 geeft voor de vrouwen die 16 jaar waren in 1999 per herkomstgroep een overzicht van de verdeling over de verschillende arbeidscarrièreposities op elke leeftijd (van 16 tot en met 28 jaar).

3.4.1 Arbeidscarrièreposities naar leeftijd, onderzoeksgroep jongvolwassen vrouwen, 1999-2011

3.4.1 Arbeidscarrièreposities naar leeftijd, onderzoeksgroep jongvolwassen vrouwen, 1999-2011 (slot)

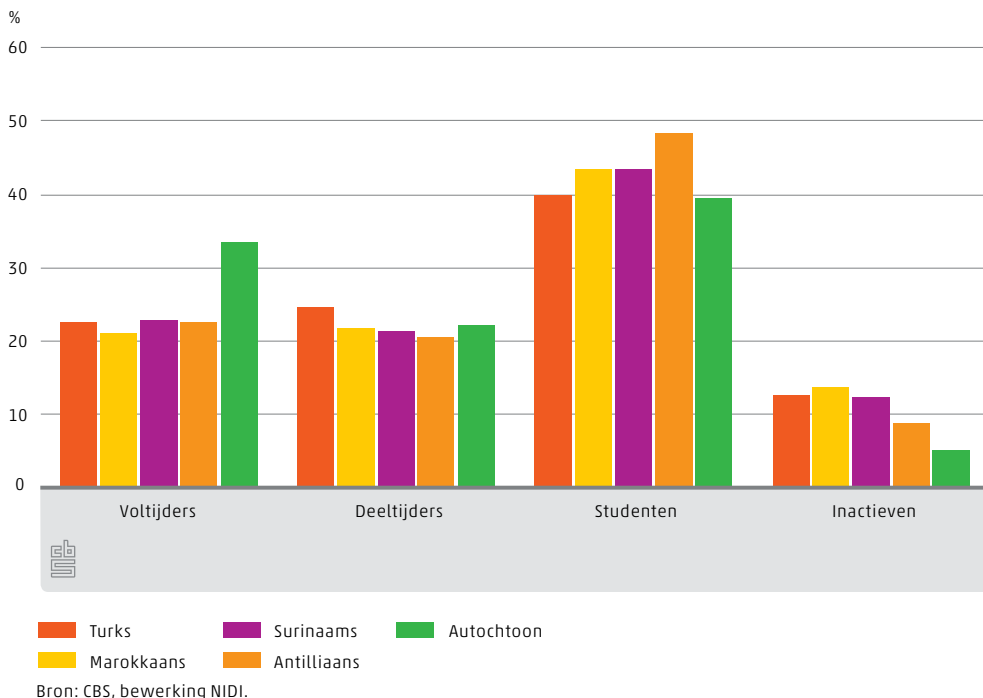
Autochtone jongvolwassen vrouwen werken vaker voltijds dan de tweede generatie

Op zestienjarige leeftijd volgden vrijwel alle vrouwen nog onderwijs, ze zijn dan ook nog leerplichtig. Tweedegeneratieallochtonen verlieten het onderwijs later dan autochtonen. Met name Antilliaanse vrouwen bleven tot op late leeftijd een opleiding volgen. Op tweeëntwintigjarige leeftijd volgde nog bijna de helft van de Antilliaanse vrouwen een opleiding, tegen 36 procent van de autochtone vrouwen. Autochtonen werken vaker voltijds dan de tweede generatie. Op achtentwintigjarige leeftijd werkte 54 procent van de autochtone en 37 procent van de Turkse vrouwen voltijds. De verschillen bij deeltijdwerk zijn daarentegen erg klein. Turkse en Marokkaanse vrouwen hebben het vaakst geen werk. Op 28-jarige leeftijd was ongeveer een op de drie Turkse en Marokkaanse vrouwen niet actief op de arbeidsmarkt, terwijl dit bij autochtonen ongeveer een op de tien was.

3.5 Levenslooptrajecten in de arbeidscarrière

Net als bij de levensloop in de privésfeer zijn de arbeidscarrières van de jongvolwassen vrouwen ingedeeld in trajecten. Er zijn vier clusters van vrouwen die een min of meer vergelijkbare schoolloopbaan en arbeidsmarktcarrière doorliepen. Deze clusters zijn: *voltijders*, *deeltijders*, *studenten*, en *inactieven*. Het cluster *voltijders* bevat vrouwen die op relatief jonge leeftijd klaar waren met hun opleiding en vervolgens voltijds gingen werken. Een aanzienlijk aandeel van de vrouwen in dit cluster werkte vaak eerst nog wel een tot twee jaar in deeltijd. Personen in het cluster *deeltijders* volgden iets langer een opleiding en kwamen daarna in deeltijdbanen terecht. Het cluster *studenten* bevat vrouwen die op relatief late leeftijd hun opleiding beëindigden, waarna ze meestal gingen werken, vooral in voltijdbanen. Het cluster *inactieven* bevat vrouwen die relatief vroeg het onderwijs hebben verlaten (mogelijk voortijdig schoolverlaters) en vervolgens niet actief op de arbeidsmarkt zijn. De grote meerderheid van deze vrouwen heeft een uitkering.

3.5.1 Verdeling over de arbeidscarrière-clusters naar herkomstgroep

Vrouwen van de tweede generatie vaker inactief dan autochtone vrouwen

Zoals verwacht vanuit de beschrijvende analyse, komt het cluster *voltijders* veel vaker voor bij autochtone vrouwen dan bij de tweede generatie. Ongeveer een op de drie autochtone vrouwen volgde een voltijderstraject, tegen iets meer dan een op de vijf van de tweede generatie. Binnen de tweede generatie zijn er nauwelijks verschillen tussen de herkomstgroepen. Bij het cluster *deeltijders* zijn er slechts kleine verschillen tussen de herkomstgroepen. Alleen Turkse vrouwen wijken af van autochtone vrouwen: zij werkten gemiddeld iets vaker in deeltijd.

Het cluster *studenten* wordt gekenmerkt door de relatief hoge leeftijd waarop de vrouwen het onderwijs verlieten. De tweede generatie doorliep vaker het studententraject dan autochtonen, al zijn de verschillen niet erg groot. Alleen bij Antilliaanse vrouwen kwam dit type traject substantieel vaker voor, met bijna de helft van de vrouwen. Bij autochtone vrouwen was dat 39 procent. Het feit dat de tweede generatie gemiddeld wat langer naar school gaat is gevolg van het feit dat zij vaker vertraging oplopen in hun schoolcarrière dan autochtonen. Zij blijven vaker zitten en volgen vaker de lange weg van het 'stapelen' van opleidingen in het onderwijs (Hartgers, 2012; de Valk en Crul, 2008). Binnen het cluster *inactieven*

heeft de tweede generatie vaker een relatief lange periode geen werk dan autochtonen. Het verschil tussen Marokkaanse en autochtone vrouwen is hier het grootst.

Vrouwen met één in het buitenland geboren ouder werken vaker

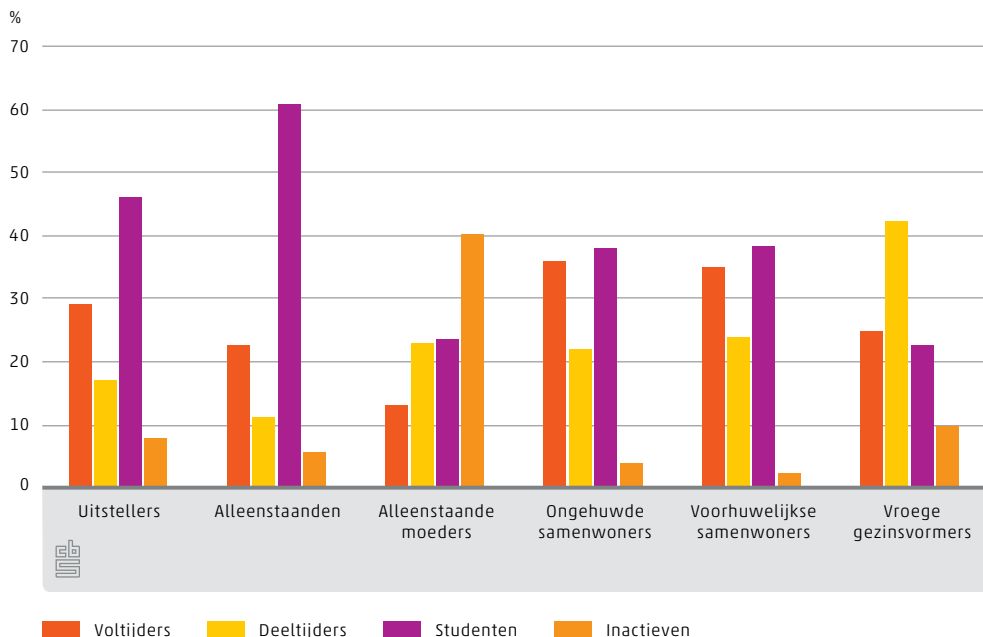
Ook voor de arbeidscarrière zijn de resultaten verder uitgesplitst naar het aantal in het buitenland geboren ouders. Het cluster *voltijders* wordt vaker gevolgd door tweedegeneratievrouwen met één buitenlandse ouder dan door degenen met twee in het buitenland geboren ouders. Dit verschil is vooral groot voor de Antilliaanse tweede generatie. Ook het cluster *deeltijders* komt meer voor bij de tweede generatie met één buitenlandse ouder, behalve bij Antilliaanse vrouwen. In die groep volgden juist degenen met twee buitenlandse ouders vaker het traject *deeltijd*.

Antilliaanse vrouwen wijken ook af voor wat betreft het cluster *studenten*. Terwijl de Turkse, Marokkaanse, en Surinaamse vrouwen met twee buitenlandse ouders vaker dit type traject volgden, was dit bij de Antilliaanse tweede generatie juist andersom. Tot slot zijn er weinig verschillen binnen de tweede generatie wat betreft het cluster *inactieven*. Opnieuw is er binnen de Antilliaanse tweede generatie het grootste verschil: Antilliaanse vrouwen met twee buitenlandse ouders waren vaker voor een relatief langere periode niet actief op de arbeidsmarkt dan Antilliaanse vrouwen met één in het buitenland geboren ouder.

3.6 Relatie tussen levenslopen in de privésfeer en arbeidscarrière

De tot nu toe gepresenteerde resultaten laten zien dat er verschillende types trajecten zijn in de privésfeer en arbeidscarrière van jongvolwassenen. Deze paragraaf richt zich op de samenhang tussen deze twee levensdomeinen. Er is sprake van wederzijdse beïnvloeding: een gebeurtenis in de privésfeer kan een aanleiding zijn voor een gebeurtenis in de arbeidscarrière en andersom. Er is daarom sprake van een relatie tussen de twee levensdomeinen en niet van een effect van het ene domein op het andere. Eerder onderzoek naar de Turkse tweede generatie toont wel aan dat de schoolloopbaan en arbeidscarrière meestal worden aangepast aan het gezinsleven, voornamelijk onder vrouwen (Windzio, 2011).

3.6.1 Verdeling over de arbeidscarrière-clusters, naar cluster in de privésfeer

Bron: CBS, bewerking NIDI.

Alleenstaande moeders het langst zonder werk

Het cluster *voltijders* werd het vaakst gevolgd door vrouwen die wat betreft hun privéloopbaan in het cluster *ongehuwde samenwoners* en *voorhuwelijkse samenwoners* vielen, met respectievelijk 36 en 35 procent. *Alleenstaande moeders* zaten het minst vaak in het cluster *voltijders*: slechts 13 procent van hen werkte voor een relatief lange periode in voltijd. Ongeveer een kwart van de *vroege gezinsvormers* doorliep een voltijderstraject in hun arbeidscarrière. Dit is opvallend, omdat deze vrouwen relatief jong kinderen kregen.

Het cluster *deeltijders* komt met 42 procent het meest voor onder de *vroege gezinsvormers*, en het minst onder *alleenstaanden* en *uitstellers*. Deze resultaten zijn in lijn met het bekende patroon dat deeltijdwerk vaak voorkomt onder vrouwen met kinderen (zie ook van der Vliet et al., 2013).

Het cluster *studenten* komt het meest voor bij vrouwen zonder kinderen. Vrouwen die een relatief lange periode alleen woonden (het cluster *alleenstaanden*) doorliepen met 60 procent vaak het studietraject. Ook binnen het cluster *uitstellers* was deze arbeidscarrière populair (46 procent). Gezinstrajecten waarbij men op relatief jonge leeftijd kinderen krijgt (*alleenstaande moeders* en *vroege gezinsvormers*) gaan

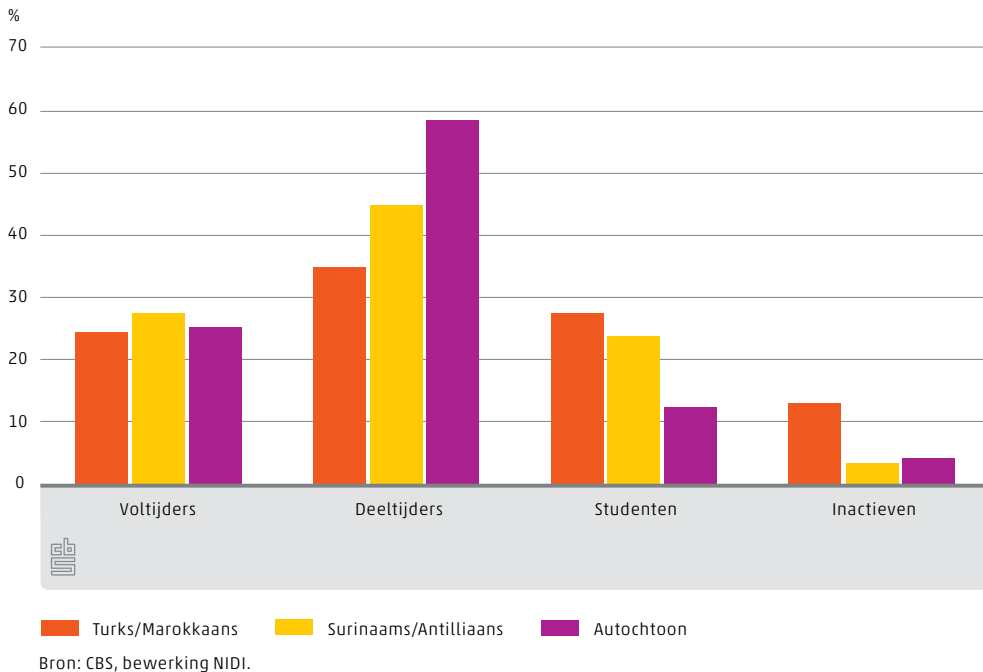
het minst vaak samen met het studententraject. Toch volgde nog bijna een kwart van de alleenstaande moeders en vroege gezinsvormers dit traject.

De clusters zijn een verzameling van vergelijkbare trajecten, maar er is wel diversiteit binnen de clusters. Zo omvat het cluster *alleenstaande moeders* ook trajecten waarin men in een gedeeld huishouden woonde, en omvat het cluster *vroege gezinsvormers* vrouwen die niet direct vanuit het ouderlijk huis trouwden maar eerst een korte periode alleen woonden. Het zijn juist deze trajecten die vaak samengaan met het studententraject.

Het cluster *inactieven* komt vooral vaak voor bij alleenstaande moeders. Iets meer dan 40 procent van de alleenstaande moeders had een relatief lange periode tijdens de jongvolwassenheid geen werk. Onder de vrouwen die de overige familietrajecten doorliepen komt het cluster *inactieven* niet vaak voor.

Er is dus een duidelijke samenhang te zien tussen de privéloopbaan van de jongvolwassen vrouwen aan de ene kant en hun arbeidscarrière aan de andere kant. Eerder onderzoek heeft ook al aangetoond dat er een sterk verband is tussen de twee levensdomeinen (Liebroer en Dykstra, 2000; van der Vliet et al., 2013; Koelet et al., 2014). Deze relatie kan tussen herkomstgroepen echter verschillen. Hebben Antilliaanse alleenstaande moeders vaker geen werk dan autochtone alleenstaande moeders? Volgen autochtone alleenstaande vrouwen vaker het studententraject dan alleenstaande Turkse vrouwen? Om dit soort vragen te beantwoorden zijn bovenstaande analyses ook apart per herkomstgroep uitgevoerd. De relatie tussen de privéloopbaan en de arbeidscarrière van de vrouwen blijkt bij alle herkomstgroepen vrijwel gelijk te zijn. Alleenstaand moederschap heeft bij alle herkomstgroepen ongeveer dezelfde invloed op de arbeidscarrière. Alleen binnen het cluster *vroege gezinsvormers* is er een aantal verschillen tussen de herkomstgroepen. Figuur 3.6.2 geeft daarom per herkomstgroep de verdeling over de vier typen arbeidscarrière voor de vroege gezinsvormers. Omdat er hierin vrijwel geen verschillen waren tussen Turkse en Marokkaanse vrouwen en ook niet tussen Surinaamse en Antilliaanse vrouwen, zijn deze samen gegroepeerd.

3.6.2 Verdeling over de arbeidscarrière-clusters, vroege gezinsvormers

Autochtonen combineren gezin het vaakst met werk

Het aandeel vrouwen onder de *vroege gezinsvormers* dat een voltijderstraject volgde is onder alle herkomstgroepen nagenoeg gelijk (ongeveer een kwart). Het grote verschil tussen de herkomstgroepen zit voornamelijk bij het aandeel dat een deeltijderstraject volgde. Waar ongeveer 35 procent van de Turkse en Marokkaanse vrouwen hun gezinsleven combineerde met deeltijdwerk, was dit onder autochtone vrouwen bijna 60 procent. Surinaamse en Antilliaanse vrouwen nemen een tussenpositie in. Daarnaast volgde een groter aandeel tweedegeneratievrouwen het studententraject dan het geval is voor autochtonen. Deze resultaten suggereren dat de tweede generatie vaker kort na het beëindigen van de opleiding al trouwt en kinderen krijgt dan autochtonen.

Turkse en Marokkaanse vrouwen in het cluster *vroege gezinsvormers* volgen vaker een inactieve arbeidscarrière dan Surinaamse, Antilliaanse en autochtone vrouwen. Deze resultaten stemmen overeen met eerder onderzoek, dat aantoont dat Turkse en Marokkaanse vrouwen vaker stoppen met werken na het krijgen van kinderen, terwijl met name autochtone vrouwen dan kiezen voor een deeltijdbaan (zie ook van der Vliet et al., 2013).

3.7 Conclusie

Op het gebied van de privéloopbaan van de jongvolwassen vrouwen zijn er grote verschillen tussen de herkomstgroepen. Turkse en Marokkaanse tweede-generatievrouwen doorliepen vaak een traject van vroege gezinsvorming: ze trouwden op jonge leeftijd, zonder daarvoor ongehuwd samengewoond te hebben, en kort daarna volgde de geboorte van het eerste kind. Dit type traject was onder autochtone vrouwen erg ongebruikelijk: als autochtonen trouwen doen ze dit over het algemeen op latere leeftijd, en gaat er meestal een periode van ongehuwd samenwonen aan vooraf. De meerderheid van de autochtone vrouwen trouwde voor het krijgen van een kind. Van de Surinaamse en Antilliaanse vrouwen met kinderen was de meerderheid juist niet getrouwd en veel van hen hadden zelfs geen partner. De vroege gezinsvorming onder de Turkse en Marokkaanse tweede generatie en het relatief hoge aandeel alleenstaande moeders onder de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie komt sterk overeen met de culturele patronen uit het land van herkomst van hun ouders (Nauck, 2002; Shaw, 2003). Ouders lijken dus een belangrijke invloed te hebben op het gedrag van hun kinderen. Dit vermoeden wordt ook bevestigd door de bevinding dat de tweede generatie met één buitenlandse ouder veel meer lijkt op autochtonen dan de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders (zie ook Kooiman et al., 2012).

Op het gebied van de arbeidscarrières van de jongvolwassen vrouwen bleek dat autochtone vrouwen vaker een relatief lange periode in voltijd werkten dan vrouwen van de tweede generatie. Het werken in deeltijd komt onder alle herkomstgroepen ongeveer even vaak voor. Hierbij moet wel gezegd worden dat de arbeidscarrière van vrouwen tot 28-jarige leeftijd gevolgd werd. Op deze leeftijd hadden tweedegeneratieallochtonen al vaker kinderen dan autochtonen. Op latere leeftijd zouden autochtone vrouwen waarschijnlijk wat vaker in deeltijd en minder vaak in voltijd aan het werk zijn, omdat ook zij dan de transitie naar ouderschap hebben gemaakt. Vrouwen van de tweede generatie beëindigden gemiddeld iets later hun opleiding dan autochtone vrouwen. Dit is waarschijnlijk het gevolg van het feit dat de tweede generatie vaker vertraging oploopt in het onderwijs door zittenblijven en het stapelen van opleidingen (de Valk en Crul, 2008). Tot slot bleek dat vrouwen van de tweede generatie vaker dan autochtone vrouwen een arbeidscarrière volgden die gekenmerkt werd door langere periodes zonder (betaald) werk.

Tussen de privéloopbaan en de arbeidscarrière van de jongvolwassen vrouwen bestaat een sterk verband. Een lange periode van voltijd werken ging vaak samen met een traject in de privésfeer waarbij vrouwen pas tegen hun dertigste kinderen kregen, of nog geen moeder waren. Vroege gezinsvormers gingen vaak in deeltijd werken na de geboorte van het eerste kind. Dit betekent dat deze vrouwen maar een korte arbeidscarrière hebben opgebouwd en op jonge leeftijd al vaak (gedeeltelijk) financieel afhankelijk zijn van hun partner. Dit is bij Turkse en Marokkaanse vrouwen nog sterker het geval: zij zijn vaak helemaal niet meer actief op de arbeidsmarkt na de geboorte van het eerste kind (zie ook van der Vliet et al., 2013). Ook veel alleenstaande moeders bevinden zich in een preciaire situatie: zij kregen op relatief jonge leeftijd kinderen, en lijken dan ook hun opleiding te stoppen. Vervolgens zijn zij vaak niet actief op de arbeidsmarkt en ontvangen een uitkering. Deze bevindingen duiden eens te meer aan dat jongvolwassenheid een cruciale periode in de levensloop is, waarin beslissingen worden genomen die een sterke invloed hebben op de rest van het leven.

Grafieken en tabellen in internetbijlage, levenslopanalyse

- B3.1** **Typologie van levenslooptrajecten naar leeftijd, privésfeer**
 - B3.2** **Verdeling over de privésfeer-clusters naar aantal ouders geboren in het buitenland**
 - B3.3** **Typologie van levenslooptrajecten naar leeftijd, arbeidscarrière**
 - B3.4** **Verdeling over de arbeidscarrière-clusters naar aantal ouders geboren in het buitenland**
-

Literatuur

Garssen, J., en Nicolaas, H. (2008). Fertility of Turkish and Moroccan women in the Netherlands: Adjustment to native level within one generation. *Demographic Research*, 19:1249–1280.

Hartgers, M. (2012). Onderwijs. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (pp. 67–92). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Jong Gierveld, J. de, Liefbroer, A.C., en Dourleijn, E. (2001). Je bent jong en je wilt wat ... Patronen van uit huis gaan in 16 Europese landen en in de USA. *Bevolking en Gezin*, 30, 77-100.

Kalmijn, M. (2002). Sociologische analyses van levensloopeffecten: Een overzicht van economische, sociale en culturele gevolgen. *Bevolking en gezin*, 31, 3-46.

Kleinepier, T., en de Valk, H.A.G. (2014). *Leaving home among migrant-descent and Dutch young adults: parent-child and peer relations*. NIDI Working Paper no. 2014/5. Den Haag: Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut.

Koelet, S., de Valk, H.A.G., Glorieux, I., Laurijssen, I., en Willaert, D. (2014). Gezinsverplichtingen in de vroege arbeidsloopbaan. Werk- en gezinstrajecten van jongvolwassenen in Vlaanderen. *Sociologos. Tijdschrift voor sociologie*, 35, 33-58.

Kooiman, N., Ooijevaar, J., en van der Vliet, R. (2012). Diversiteit binnen generaties. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (pp. 217-232). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Liefbroer, A.C., en Dykstra, P.A. (2000). *Levenslopen in verandering. Een studie naar ontwikkelingen in de levenslopen van Nederlanders geboren tussen 1900 en 1970*, WRR serie Voorstudies en achtergronden V 107. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Loozen, S., de Valk, H.A.G., en Wobma, E. (2012). Demografie. In: M. Gijsberts, W. Huijnk en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2011* (pp. 33-55). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Nauck, B. (2002). Families in Turkey. In: R. Nave-Herz (red.) *Family change and intergenerational relations in different cultures* (pp. 11-48). Würzburg: Ergon Verlag.

Shaw, A. (2003). Immigrant families in the U K. In: J. Scott, J. Treas en M. Richards (red.), *The Blackwell companion to the sociology of families* (pp. 270-286). Oxford: Blackwell publishing.

Valk, H.A.G. de (2006). Op weg naar volwassenheid: niet-westerse allochtone en autochtone jongeren vergeleken. *Demos: bulletin over bevolking en samenleving*, 22, 73-76.

Valk, H.A.G. de, en Crul, M. (2008). Education. In: M. Crul en E.L. Heering (red.), *The position of the Turkish and Moroccan second generation in Amsterdam and Rotterdam: the TIES study in the Netherlands* (pp. 63–85). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Vliet, R. van der, Gijsberts, M., en Dagevos, J. (2013). Veranderingen in de gezins-situatie en de arbeidsmarktpositie van vrouwen. In: W. Huijnk, M. Gijsberts en J. Dagevos (red), *Jaarrapport Integratie 2013* (pp. 144–166). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Werfhorst, H. van de, en van Tubergen, F. (2007). Ethnicity, schooling, and merit in the Netherlands. *Ethnicities*, 7, 416–444.

Windzio, M. (2011). Linked Life-Events. Leaving Parental Home in Turkish Immigrant and Native Families in Germany. In: M. Wingers, M. Windzio, H.A.G. de Valk en C. Aybek (red.), *A life-course perspective on migration and integration* (pp. 197–209). Hamburg: Springer Publishers.

Wobma, E., en de Graaf, A. (2010). Boemerangkinderen: weer terug naar het ouderlijk huis. *Bevolkingstrends*, 58, 13–18.

Zorlu, A., en Mulder, C. H. (2011). Ethnic differences in leaving home: timing and pathways. *Demography*, 48, 49–72.